

HAKKARİ İLİNDE CUMHURİYET'TEN GÜNÜMÜZE EĞİTİM FONKSİYONUNUN GELİŞİMİ¹

DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL FUNCTION FROM REPUBLIC TO THE PRESENT IN HAKKARİ PROVINCE

Beyda SADIKOĞLU* & Mesut DOĞAN**

* Doktora Öğrenci, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
TÜRKİYE. e-mail: beydasadikoglu@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9912-0536>

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü,
TÜRKİYE, e-mail: esutan@istanbul.edu.tr
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4926-5769>

Geliş Tarihi: 20 Temmuz 2020; Kabul Tarihi: 31 Temmuz 2020

Received: 20 July 2020; Accepted: 31 July 2020

ÖZET

Hakkari ili eğitim göstergeleri bakımından, Cumhuriyet'ten günümüze kadar ülke ortalamasının altında kalmıştır. İlin birtakım genel özellikleri, eğitim fonksiyonu bakımından geri kalmasına yol açmıştır. Coğrafi konumu ve yapısı gereği tarih boyunca izole bir bölgede yer alan ilde, ulaşım ve iletişim imkânları gelişmemiştir. İlin aynı zamanda ülkenin önemli şehirselleşmiş merkezlerine uzak olması ve bulunduğu bölgede güvenlik sorunlarının yaşanması eğitim olanaklarının gelişmesini olumsuz etkilemiştir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Nüfus, Hakkari İli,

ABSTRACT

In terms of educational indicators, the province of Hakkari has remained below the country average since the Republic. Some general characteristics of the province have led to lag in terms of educational function. Due to its geographical location and structure, transportation and communication facilities have not developed in the province, which has been in an isolated region throughout history. Also being far from the important urban centers of the country and the security problems in the region have negatively affected the development of educational opportunities.

Keywords: Education, Population, Hakkari Province,

¹ Bu makale birinci yazarın, Prof. Dr. Mesut DOĞAN (ikinci yazar) danışmanlığında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde hazırlanan "Hakkari İlinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası" adlı doktora tez çalışmasından faydalanılarak hazırlanmıştır.

1. GİRİŞ

Ülkelerin gelişmişlik seviyelerinin belirlenmesinde ekonomik göstergelerin yanında nüfusun eğitim niteliği de önemli bir rol oynar. “Ondokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar ülkeler, nüfusun sayısal olarak fazlalığını güçlü olmak için gerekli ve yeterli görüyorlarken; günümüzde nüfusun sayısal fazlalığından çok nitelikleri üzerinde durulmaktadır” (Sertkaya Doğan, 2019: 45). Nüfusun niteliği, bireylerin mezun oldukları eğitim düzeyi ile ölçülmektedir. Eğitim seviyesi düşük bir toplumun, küresel dünya pazarlarında rekabet etmesini sağlayacak bilgi ve teknolojileri üretmesi beklenemeyeceği gerçeği göz önüne alındığında, eğitimin aynı zamanda iş gücünün niteliğini arttırmak suretiyle ekonomik kalkınmayı desteklediği anlaşılmaktadır. “Tüm ekonomik faaliyetlerin temelinde insan yer alır. Faaliyetleri yöneten de ve bu faaliyetlerden beslenen ve etkilenen de yine insandır” (Doğan, 2019: 193). Bu bakımdan eğitim, insana yapılan en büyük yatırım olarak “insani gelişmeye yaptığı katkılarla yaşam seviyesini yükselterek sosyal kalkınmayı olumlu etkilemektedir” (Günkör, 2017: 14). Dolayısıyla sosyal ve ekonomik gelişmenin en büyük kamçılıyıcı unsuru olan eğitim, bilginin işlenmesi ve aktarılmasında görev alarak, bireylerin ve dolayısıyla toplumların gelişmesinde etkili olur.

Cumhuriyet'ten önce ildeki en önemli eğitim kurumları, Hakkari Beyleri döneminde inşa edilen Zeynel Bey Medresesi (16. yüzyılın ikinci yarısında) ve Meydan Medresesi (1700)'dir (Top, 1999: 11). Bunun yanında, 19. yüzyılda bölgenin önemli siyasi ve dini öncüleri arasında yer alan, Şemdinli Nehri (Bağlar) Köyü'nde yaşayan şeyhlerin kurdukları medrese, ilde öne çıkan eğitim merkezlerinden biridir. “Seyyid Abdulah'ın Nehri'de kurduğu medresede hem ilim ve tedrisat, hem de tasavvufi hizmetleri yürütülmüştür” (Kavak, 2016: 67). Sahada bulunan diğer eğitim kurumları ise 1840 yılından sonra bölgeye gelen Amerikalı misyonerlerin, burada yaşayan Hıristiyan Nasturilere dini eğitim vermek ve misyonerlik faaliyetlerini yürütmek amacıyla kurdukları okullardır. Bu kapsamda “Hakkari'de 11 misyon merkezi ve 30'un üzerinde misyon okulu kurulmuştur” (Arvas, 2015: 51). Bu okullarda yürütülen faaliyetler, Nasturilerin I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı'ya karşı savaşa girmelerinde etkili olmuştur.

2. 1925-1972 YILLARI ARASI

Hakkari ilinde modern eğitim ve öğretim kurumlarının Cumhuriyet dönemiyle beraber geliştiği görülmektedir. İlde ilkokul düzeyinde eğitim ilk kez 1925 yılında, ortaokul 1945'te ve lise 1957'de başlamıştır. Başka bir ifadeyle Cumhuriyet'in ilk yıllarını kapsayan 15 yıllık süre boyunca ilde sadece ilkokul seviyesinde eğitim verilmektedir.

Çalışma sahasında, ülke genelinde olduğu gibi okuryazar nüfusun cinsiyete göre dağılımı dengeli değildir. Okuryazar nüfus içerisinde kadınların payı oldukça düşüktür. “erken yaşta evlilik, kız çocuklarını okumasının önemsenmemesi ve okumanın bir getirisinin olduğuna inanılmaması, olumsuz geleneksel kalıp yargılar, ailede kız çocuklarına anneye yardımcı gözü ile bakılması ve bu çocukların 10-11 yaşlarından sonra okuldan alınması” (Özaydınlık, 2014: 98) gibi faktörlere bağlı olarak ilde kadınların 1940 yılına kadar eğitime katılmadığı (Tablo 1) ve 2019 yılı itibarıyla okuma yazma bilmeyenlerin %80'ni kadınların oluşturması, eğitim hakkının cinsiyet temelinde eşitsiz dağıldığını açık bir şekilde göstermektedir.

Tablo 1'e göre Hakkari ilinde ilkokul eğitiminin başladığı 1925-1927 yılları arasında 1 okul, 1 öğretmen ve toplam 14 öğrenci bulunmaktadır. 1945 yılına kadar ilde toplam 3 okul ve 5 öğretmen bulunur. 1945 yılında ilin toplam nüfusunun 35.124 olduğu göz önüne alındığında, ildeki okul ve öğretmen sayısının yetersizliği daha iyi anlaşılmaktadır. “İlde 1925-1950 yılları arasında 15 olan ilkokul sayısı, 1961-1973 arasında 95'e yükselmiştir” (Hakkari Valiliği, 1974: 31).

Tablo 1. Seçilmiş Yıllarda Hakkari İlinde Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayısı (İlkokul, Ortaokul, Lise)

Yıllar	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı		
			Erkek	Kadın	Toplam
1925-1927	1	1	14	0	14
1927-1935	2	2	43	0	43
1935-1940	2	3	59	0	59
1940-1945	3	5	84	2	86
1945-1950	15	24	229	11	240
1950-1955	25	49	501	36	537
1955-1960	46	87	845	116	961
1960-1965	86	129	3.888	1.138	5.026
1965-1970	123	233	5.679	1.878	7.557
1970-1972	134	260	6.122	2.031	8.153

Kaynak: (Hakkari Valiliği, 1974: 34)

1960-1965 yılları arasında okullaşma oranındaki hızlı yükseliş dikkat çekicidir. Sözü edilen dönemde ilde okul, öğretmen ve öğrenci sayısında ciddi bir artış yaşanmıştır. Bu dönemde ilde 40 okul açılmış olup, öğretmen sayısı 86'dan 129'a çıkmıştır. Okul ve öğretmen sayısının artmasına bağlı olarak, öğrenci sayısı da bir önceki döneme göre 4.065 artarak toplam 5.026'ya yükselmiştir. Hakkari ili eğitim altyapısında yaşanan bu gelişmeler; 1963 yılında planlı dönemin başlaması ve eğitimin de toplumsal gelişmeye katkı sunan bir sektör olması itibarıyla, kalkınma planları içindeki yerini almasına bağlı olarak yaşanmıştır (Küçükler, 2012: 11). İlde eğitim alanında yaşanan bu hızlı ve etkili dönüşüm planlı kalkınmanın somut bir başarısı olarak, kalkınmada devlet planlamasının önemini ortaya koymaktadır. "Bir ülkenin iyi yapılandırılmış ve iyi işleyen bir eğitim sistemi var ise belirlediği uzak hedeflere ulaşması daha yüksek düzeyde gerçekleşecektir" (Sağlam ve Aydoğmuş, 2016: 18). Dolayısıyla eğitim planlaması, ülkenin genel kalkınma planlarından bağımsız olmayıp, kalkınmanın sürdürülebilir olmasını sağlayan en önemli koşuldur.

Tablo 2. Seçilmiş Yıllarda Hakkari İlinde Okullaşma Oranı

Yıllar	Okullaşma Oranı (%)
1923-1927	0
1927-1935	0,3
1935-1940	0,3
1940-1945	0,5
1945-1950	2
1950-1955	4
1955-1960	17
1960-1965	31
1965-1970	40
1970-1972	43

Kaynak: (Hakkari Valiliği, 1974: 34)

Tablo 2'ye göre, Hakkari ilinde okullaşma oranı 1945 yılına kadar %0,5'in üstüne çıkamamıştır. Planlı döneme denk gelen 1960-1965 yıllarında ilde, okullaşma oranının hızlı bir yükseliş gösterdiği dikkat çekmektedir. Sözü edilen dönemde %31 olan okullaşma oranının 1965-1972 yılları arasında önemli bir gelişme kaydetmediği görülmektedir.

Tablo 3. Hakkari ilinde İlkokulların İlçelere Göre Dağılımı (1972-1973)

İlçe	Öğretmenli Okul Sayısı	Eğitmenli Okul Sayısı
Hakkari Merkez	38	0
Çukurca	20	0
Şemdinli	13	0
Yüksekova	39	1
Beytüşşebap	21	
Uludere	18	
TOPLAM	149	1

Kaynak: (Hakkari Valiliği, 1974: 34),

Tablo 3'te görüldüğü üzere sahada, 149 öğretmenli ve 1 eğitmenli olmak üzere toplam 150 okul bulunur. Okullar, ilçe nüfus büyüklüklerine paralel bir dağılım göstermektedir. Sahada 1970 yılı nüfus miktarı en yüksek olan Hakkari Merkez (25.724) ve Yüksekova'da (24.881), buna bağlı olarak okul sayıları da fazladır. Beytüşşebap sahada okul sayısı bakımından öne çıkan 3. merkezdir. Beytüşşebap ve Uludere ilçeleri 1990 yılında İl statüsü kazanan Şırnak'a bağlanmışlardır.

Tablo 4. Seçilmiş Yıllarda Hakkari İlinde Ortaöğretim ve Mesleki Öğretimde Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Yıllar	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Mezun Sayısı
1945-1950	1	14	185	30
1950-1955	1	19	134	48
1955-1960	1	21	161	61
1960-1965	2	25	421	138
1965-1970	7	105	2.207	419

Kaynak: (Hakkari Valiliği, 1974: 34),

Tablo 4 incelendiğinde; 1965-1970 yılları arasında sahada okul, öğretmen ve öğrenci sayısında önemli bir artış yaşandığı görülür. Bu dönemde ortaokul sayısı 2'den 7'ye, öğretmen sayısı 25'ten 105'e ve öğrenci sayısı da 421'den 2.207'ye yükselmiştir. Tablo da dikkat çeken bir diğer husus da mezun sayısının, okuyan öğrenci sayısına göre oldukça az olmasıdır. 1960-1965 arasında 421 öğrenciden 138, 1965-1970 arasında da 2.207 öğrenciden yalnızca 419'u mezun olabilmıştır. Bu durum öğrencilerin başarı düzeylerinin düşük olduğunu göstermektedir.

Tablo 5. Seçilmiş Yıllarda Hakkari İlinde Açılmış Resmi ve Özel Kurs Sayıları

Yıllar	Marangozluk ve Demircilik Kursu	Biçki-Dikiş Kursu
1949-1950	30	2
1950-1955	118	16
1955-1960	165	20
1960-1965	169	21
1965-1970	178	24
1970-1972	59	13

Kaynak: (Hakkari Valiliği, 1974: 35)

1947 Türkiye iktisadi kalkınma planında “enerji, demir-çelik, çimento, madenler ve sanayi” (Tekeli ve İlkin, 2009 :17) gibi sektörlerin geliştirilmesine ağırlık verilmesinin bir sonucu olarak çalışma sahasında, 1949 yılından itibaren çok sayıda marangozluk ve demircilik kursu açılmıştır. Biçki ve dikiş kursları daha çok kadınlara yönelik olarak açılmıştır. Bunun yanında “ aynı yıllarda gezici kadın kursları açılarak, aile hayatı tanzim edilmeye çalışılmıştır” (Hakkari Valiliği, 1974: 40). Bu kurslar 1970'ten sonra önemini kaybetmiş ve Tablo 5'te de görüldüğü üzere kurs sayılarında ciddi bir düşüş yaşanmıştır. 1965- 1970 yılları arasında 178 marangozluk ve demircilik kursuyla beraber 24 biçki ve dikiş kursu bulunurken; 1970-1972 yılları arasında marangozluk ve demircilik kursu sayısı 59' a, biçki ve dikiş kursu da 13' e düşmüştür. Özellikle kırsal kesime yönelik açılmış bu kursların meslek edindirmek suretiyle, bu kesimin ekonomik hayata daha aktif katılmasını amaçlamıştır. Yine kırsal bölgelerde tarım dışı ekonomik faaliyetlerde üretimi arttırmak ve farklı meslek alanlarında uzman iş gücü yetiştirmek gibi önemli amaçlar güdülmüştür. Ancak ilde özellikle demircilik ve marangozluk kurslarının sürdürülebilir düzeyde yapılmasını sağlayacak hammadde yetersizliğinden dolayı, bu kurslar zamanla büyük oranda kapatılmıştır. Bunun yerine, söz konusu yıllarda da ilde gelişmiş olduğu bilinen hayvancılık faaliyetlerine bağlı olarak, dericilik kurslarının açılmasının sahaya daha çok fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Tablo 6. Seçilmiş Yıllarda Hakkari İlinde 6 Yaş Üstü Nüfusun Okuryazarlık Durumu

Yıllar	Okuma-Yazma Bilmeyen Sayısı	Okuma Yazma Bilen Sayısı	Bilinmeyen Sayısı	Okuma -Yazma Bilmeyen Oranı (%)	Okuma Yazma Bilen Oranı (%)
1940	27.139	1.244	-	95.62	4.38
1945	24.418	1.539	-	94.07	5.93
1950	32.335	2.969	74	91.59	8.41
1955	35.698	4.687	8	88.39	11.61
1960	44.400	5.729	4	88.57	11.43
1965	52.096	11.137	1	82.39	17.61
1970	59.919	17. 541	211	77.14	22.86
1975	70.995	25.023	169	73.94	26.06
1980	81.090	37.503	50	68.38	31.62
1985	74.785	63.311	170	54.15	45.85
1990	63.701	69.806	19	47.72	52.28
2000	55.530	133.937	11	29.31	70.69

Kaynak: DİE, 2008

Tablo 6'ya göre, Hakkari ilinde okuryazar olmayan nüfus oranı 1950 yılına kadar %90'nın, 1975' e kadar da %70'in üzerindedir. İlde okuryazar nüfus oranının en düşük olduğu yıl 1940'tır. Okuma yazma bilenlerin 6 yaş üstü toplam nüfus içerisindeki oranı 1940 yılında %4.38, 1960'ta %11.43, 1980'de %31.62 ve 2000'de %70.69'dur. İlde okuryazar nüfus oranı ilk kez 1990 yılında okuryazar olmayan nüfus oranını geçmiştir. 1990 yılında okuryazar olmayan nüfus oranı % 47.72' e gerilerken, okuryazar nüfus % 52.28'e yükselmiştir.

Tablo 7. Hakkari İlinde Nüfusun Okuryazarlık Durumunun Cinsiyete Göre Dağılımı (6 Yaş Üstü- 1970)

Cinsiyet	Okuma Yazma Bilmeyenler	Okuma Yazma Bilenler	Bilinmeyen
Erkek	27.072	14.818	109
Kadın	32.847	2.723	102
Toplam	59.919	17.541	211

Kaynak: DİE,1970

1970 yılında Hakkari ilinde okuma yazma bilmeyen 59.919 kişiye karşılık, okuma yazma bilenleri sayısı 17.541'tir. Sahada 109 erkek ve 102 olmak üzere toplam 211 kişinin okuryazarlık durumu bilinmemektedir (Tablo 7). Ancak sahada okuma yazma bilen erkeklerin 7.101'i ve kadınların da 1.565'i herhangi bir eğitim kurumundan mezun değildir. Okuma yazma bilenler arasında erkekler %84, kadınlar da %16'lık bir orana sahiptir.

3. 1980-1990 YILLARI ARASI

Çalışma sahasında 1980 yılında okuma yazma bilmeyenlerin sayısı, 47.854'ü kadın 33.236'sı erkek olmak üzere toplam 81.090 kişidir (Tablo 8). Okuryazar olmayan nüfusun %59'u kadın, %41'i de erkeklerden oluşmaktadır. Toplam 37.503 olan okuryazar sayısının 31.637'sini erkekler, 5.866'sını kadınlar oluşturur. Sahada 12.251 kişi herhangi bir eğitim kurumundan mezun olmayıp okuma yazma bilenlerden oluşmaktadır.

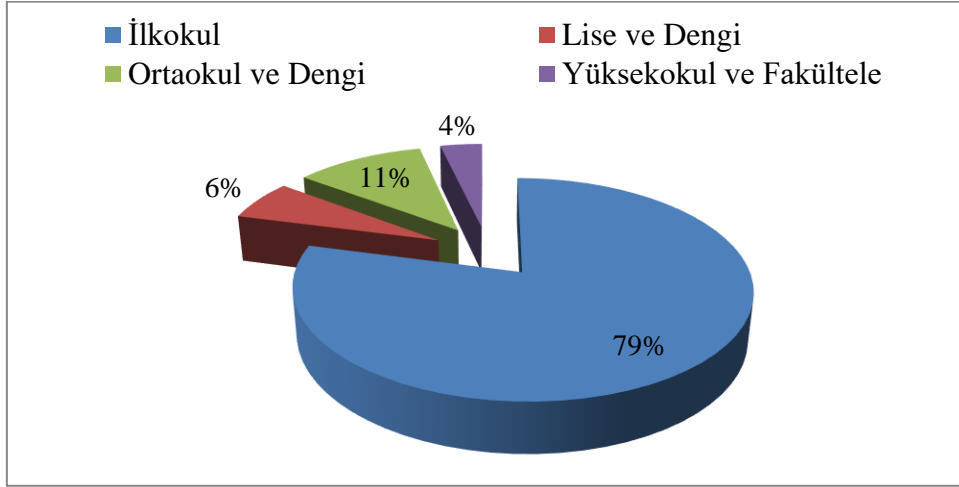
Tablo 8. Hakkari İlinde 6 Yaş Üstü Nüfusun Okuryazarlık Durumu (1980)

Cinsiyet	Okuma-Yazma Bilmeyenler	Okuma-Yazma Bilenler
Erkek	33.236	31.637
Kadın	47.854	5.866
Toplam	81.090	37.503

Kaynak: DİE,1980

1980 yılında çalışma sahasında okuma yazma bilmeyenler, ilin toplam nüfusundan yarısından fazlasını oluşturmakla beraber, 1970 yılı verileriyle karşılaştırıldığında, sahada okuryazar olmayan nüfus oranında bir gerileme olduğu dikkat çekmektedir. Nitekim 1970 yılında toplam nüfusun %77.14'ü okuma yazma bilmezken, 1980 yılında bu oran %68.38'e gerilemiştir. Buna paralel olarak toplam nüfus içerisinde okuryazarlık oranı da artmış ve %31.62'ye yükselmiştir.

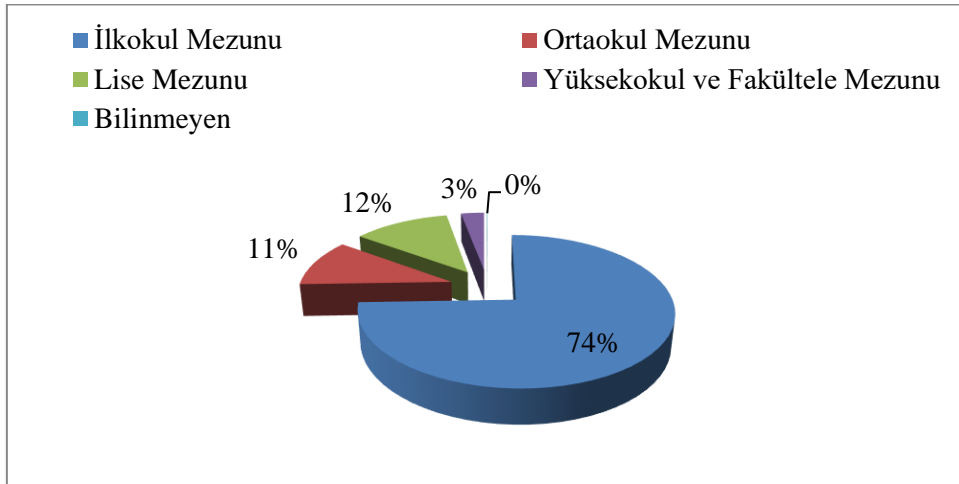
Grafik 1. Hakkari İlinde Nüfusun Bitirilen Son Öğrenim Kurumuna Göre Oransal Dağılımı (12 Yaş ve Üstü-1980)

Kaynak: DİE, 1980

Grafik 1'e göre, Hakkari ilinde 12 yaş ve üstü nüfus içerisinde en yüksek oranı ilkökul mezunları (%79) oluşturmaktadır. Sahada eğitim düzeyi bakımından 2. sırada ortaokul ve dengi (%11), 3. sırada da lise (%6) mezunları yer alır. Yükseköğretim mezunlarının (% 4) nüfus içerisindeki payı oldukça düşüktür.

Grafik 2. Hakkari İlinde Nüfusun Bitirilen Son Öğrenim Kurumuna Göre Oransal Dağılımı (12 Yaş ve Üstü-1990)

Kaynak: DİE

Hakkari ilinde 1990 yılı nüfusunun bitirilen son öğrenim kurumuna göre dağılımı incelendiğinde, %74 oranıyla ilkökul mezunları ilk sırada yer alır. İlde ortaokul mezunu %11, lise mezunu %12 ve üniversite mezunu oranı da % 3'tür (Grafik 2). Hakkari ilinde ilk kez 1990 yılında okuma yazma bilen nüfus oranı, okuma yazma bilmeyen nüfus oranını geçmiştir.

4. 2000-2019 YILLARI ARASI

Tablo 9. Hakkari İlinde Seçilmiş Yıllarda Eğitim Seviyesine Göre Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayısı

Eğitim Öğretim Yılı	Okul Öncesi			İlköğretim			Genel Lise ve Mesleki -Teknik Liseler Toplamı		
	Okul	Öğretmen	Öğrenci	Okul	Öğretmen	Öğrenci	Okul	Öğretmen	Öğrenci
2000-2001	13	5	275	210	961	46.837	14	214	5.574
2001-2002	11	6	299	215	1.089	49.550	15	222	5.783
2002-2003	16	9	598	217	1.295	50.253	16	305	7.606
2003-2004	26	3	767	237	1.442	51.992	16	252	8.263
2004-2005	43	21	1.430	237	1.328	52.859	18	300	9.514
2005-2006	45	34	1.709	250	1.140	53.450	22	378	12.219
2006-2007	74	40	2.574	262	1.337	55.346	28	373	14.620
2007-2008	86	62	2.679	280	1.731	53.497	31	391	14.457
2008-2009	99	81	2.878	300	1.706	52.495	32	379	17.159
2009-2010	99	125	2.504	316	2.108	54.687	34	595	19.329
2010-2011	77	174	2.619	326	2.143	56.191	34	711	21.586
2011-2012	101	160	2.889	323	2.201	57.426	39	657	22.441
2012-2013	91	153	2.650	-	-	-	39	747	22.832
2013-2014	96	161	2.723	-	-	-	40	795	24.448

Kaynak: TÜİK

İlde, 2000 yılında okuryazar nüfus oranı önemli bir artışla % 70.69'a ulaşırken, okuryazar olmayan nüfus ise % 29.31'e gerilemiştir. 1990-2000 yılları arasında okuryazar oranında yaşanan bu ciddi artışta, 1990'lı yılların başında ilde yaşanan güvenlik sorunları nedeniyle, köylerin boşaltılması ve nüfusun büyük oranda il ve ilçe merkezlerinde toplanması etkili olmuştur. Sahada birçok sosyal ve ekonomik soruna yol açan bu süreçte, aile ekonomisine katkıda bulunmak üzere eğitim hayatından ayrılmak durumunda kalan bir kitlenin olduğu bilinmekle beraber; Tablo 9'daki verilere dayanılarak bu dönemin eğitim üzerinde olumlu etki gösterdiği düşünülmektedir. Bilindiği gibi şehir merkezleri, eğitim ve sağlık gibi çeşitli hizmetler bakımından gelişmiştir. Sözü edilen dönemde Hakkari il ve ilçe merkezleri eğitim altyapısı bakımından çok gelişmiş olmamakla beraber, aynı dönemde her köyde okul olmadığı ve taşınabilir eğitim olanaklarının gelişmediği göz önüne alındığında, köyden gelen nüfusun eğitim kurumlarına erişme imkânının arttığı söylenebilir.

Çalışma sahasında 2000-2001 Eğitim-Öğretim yılında ilde okul öncesi, ilköğretim ve lise düzeylerinde toplam 237 okul, 1.180 öğretmen ve 52.686 öğrenci bulunmaktadır (Tablo 9). Okul öncesi düzeyinde okul sayısının yıllara göre çok değişiklik gösterdiği dikkat çekmektedir. 2000-2001 döneminde 13 olan okul sayısı, 2009-2010 döneminde 99'a yükselirken, 2010-2011 döneminde de 77'ye düşmüştür. Okulların ihtiyaca göre farklı eğitim düzeylerinde hizmet verecek şekilde dönüştürülmesi, yıllara göre okul sayısındaki bu artma ve azalmalara yol açan temel nedendir. İlköğretim düzeyinde okul sayısının 2010-2011 dönemine kadar sürekli artarak 326'ya ulaştığı görülür. Buna karşılık okul sayısı bir sonraki dönemde 323'e düşmüştür. Yine

bu düzeyde öğretmen sayısının, 2009-2010 döneminde önemli bir artışla 2.108' e ulaştığı görülür. Çalışma sahasında lise düzeyinde öğretmen sayısı 2008-2009 döneminde 379 iken; bir sonraki dönemde 216 artarak 595'e yükselmiştir.

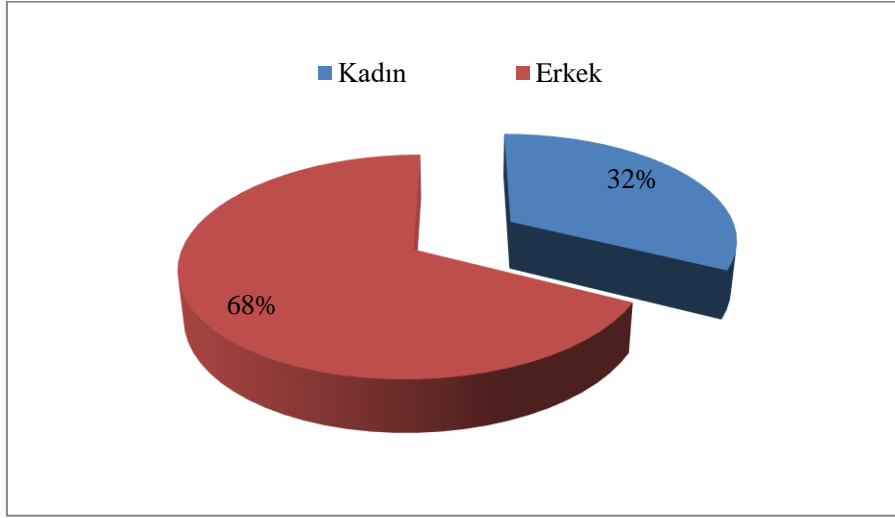
Tablo 10. Hakkari İlinde Seçilmiş Yıllarda Eğitim Seviyesine Göre Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı

Yıllar	İlköğretim	Genel Lise	Mesleki ve Teknik Lise
2000-2001	49	34	17
2001-2002	46	38	13
2002-2003	39	29	17
2003-2004	36	34	30
2004-2005	40	35	24
2005-2006	47	35	27
2006-2007	41	39	40
2007-2008	31	38	34
2008-2009	31	48	36
2009-2010	25	29	26
2010-2011	26	29	20
2011-2012	25	30	24
2012-2013	0	29	18
2013-2014	0	25	21

Kaynak: TÜİK

Çalışma sahasında öğretmen başına düşen öğrenci sayısı genel itibariyle 2008-2009 eğitim-öğretim yılından sonra azalma eğilimine girmiştir. 2000-2001 döneminde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ilköğretimde 49, genel lisede 34, mesleki ve teknik lisede 17 olup (Tablo 10); aynı dönemde ülke ortalaması ilköğretimde 30, genel lisede 21 ve mesleki ve teknik lisede 13'tür. Görüldüğü gibi, çalışma sahasında her düzeyde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ülke ortalamasının oldukça üzerindedir. 2013-2014 döneminde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı bakımından ülke ortalaması genel lisede 16, mesleki ve teknik lisede 14 iken; aynı dönemde çalışma sahasında genel lisede 25, mesleki ve teknik liselerde 21'dir. Dolayısıyla çalışma sahasında okul ve öğretmen sayısı yetersiz olup, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı fazladır. Bu da eğitimde başarıyı olumsuz etkileyen en önemli nedenlerden biridir.

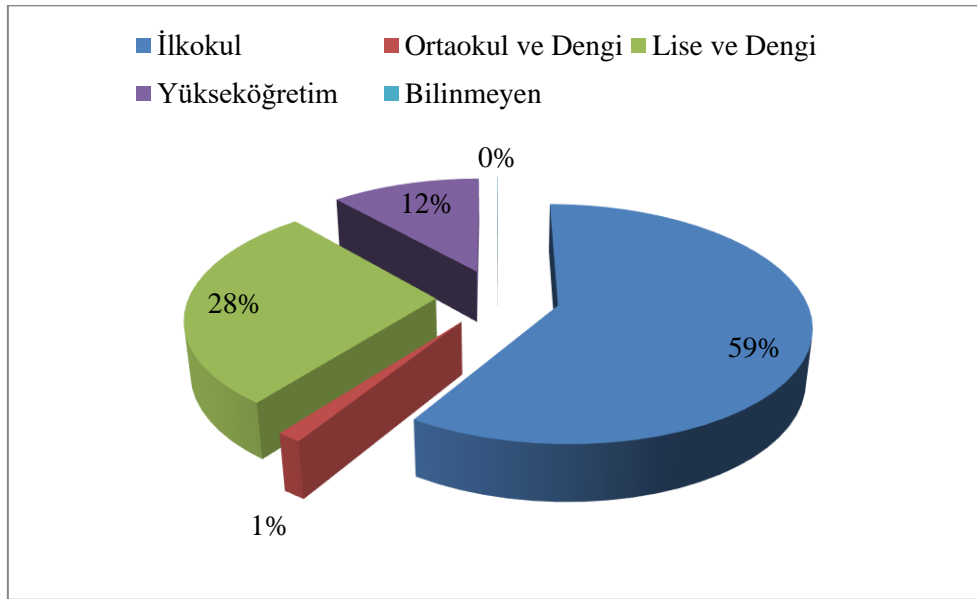
Grafik 3. Hakkari İlinde Okuma Yazma Bilen Nüfusun Cinsiyete Göre Oransal Dağılımı (6 Yaş Üstü-2000)

Kaynak: DİE

Grafik 3'e göre, Hakkari ilinde 2000 yılında okuma yazma bilmeyen 55.530, okuma yazma bilen 133.937 kişi olduğu görülür. Okuryazar nüfusun %68'ini erkekler, %32'sini kadınlar oluşturmaktadır. Buna dayanarak sahada önceki yıllara göre erkek nüfus arasında okuryazarlık oranının önemli ölçüde arttığı söylenebilir.

Grafik 4. Hakkari İlinde Nüfusun Bitirilen Son Öğrenim Kurumuna Göre Oransal Dağılımı (12 Yaş ve Üstü-2000)

Kaynak: DİE, 2000

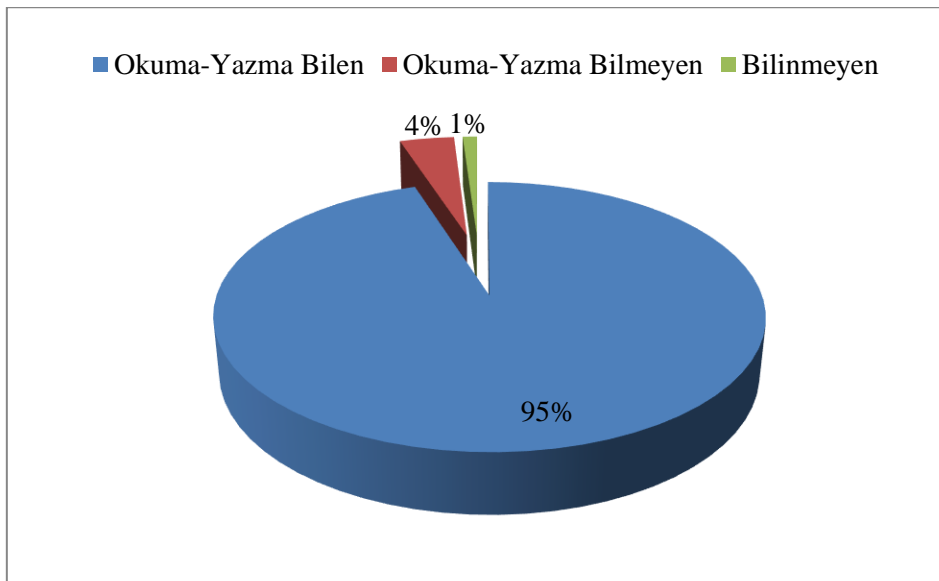
Hakkari ilinde, okuryazar nüfusun en son bitirilen eğitim kurumuna göre dağılımında, halen ilkökul mezunlarının (%59) birinci sırada yer aldığı görülmektedir (Grafik 4). 1990 ve 2000 yıllarına ait okuryazar nüfusunun en son bitirilen eğitim kurumuna göre dağılımı karşılaştırıldığında önemli farklılıklar görülür. 1990 yılında ilkökul mezunu oranı %74 iken 2000'de % 59' a, lise mezunu oranı % 12'den % 28'e, ve yükseköğretim mezunu oranının %3'ten % 12'ye yükseldiği görülmektedir.

Tablo 11. Hakkari İlinde Eğitim Düzeylerine Göre Okullaşma Oranı (2019)

Eğitim Düzeyi	Okul Öncesi			İlkokul	Ortaokul	Lise
	3-5 Yaş	4-5 Yaş	5 Yaş			
Okullaşma Oranı (%)	45,24	59,00	71,88	91,80	88,50	94,66
Ülke Ortalaması (%)	39,11	50,79	68,30	91,92	93,28	84,20

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

Hakkari ilinin 2019 yılı okullaşma oranları incelendiğinde ilin; okul öncesi ve lise düzeylerinde ülke ortalamasının üzerinde bir okullaşma oranına sahip olduğu görülür. Okul öncesi düzeyinde okullaşma oranı 5 yaşta en fazla olup %71,88'dir. Hakkari ili ilkokul ve ortaokul düzeylerindeki okullaşma oranı bakımından ülke ortalamasının altındadır (Tablo 11).

Grafik 5. Hakkari İlinde Nüfusun Okuryazarlık Durumuna Göre Dağılımı (6 Yaş Üstü-2019)

Kaynak: TÜİK

Hakkari ilinde 2019 yılında, okuma yazma bilen 235.485, okuma yazma bilmeyen 9.796 ve okuryazarlık durumu bilinmeyen 2.582 kişi vardır. İlde Okuma yazma bilenler 6 yaş üstü nüfusun %95'ini oluşturmaktadır (Grafik 5). Okuma yazma bilenlerin %55'i erkek ve %45'i kadındır. Sahada okuma yazma bilmeyenlerin oranı 2000 yılında %29.31 iken, 2019 yılında önemli bir azalmayla %4'e düşmüştür. Dolayısıyla 2019 yılı Hakkari ilinde okuryazar oranının en yüksek, okuryazar olmayan nüfus oranının da en düşük değerler gösterdiği yıl olması bakımından önem taşır.

Çalışma sahasının tek yükseköğretim kurumu olan Hakkari Üniversitesi, 2008 yılında il merkezinde açılmıştır. Ancak üniversitede eğitim öğretime başlanan bölüm sayısının az olmasına bağlı olarak, akademisyen ve öğrenci sayısı da azdır. Bu bakımdan Hakkari Üniversitesi, il merkezini sosyal ve ekonomik açıdan olumlu etkilemekle beraber, ilçeler üzerinde önemli bir etkisi yoktur.

Tablo 12. Hakkari Üniversitesi Kadro Sayısı (2020)

Cinsiyet	Profesör	Doçent	Doktor Öğretim Üyesi	Öğretim Görevlisi	Araştırma Görevlisi
Erkek	7	8	64	85	86
Kadın	0	0	27	31	32
Toplam	7	8	91	116	118

Kaynak: YÖK

Tablo 12'ye göre Hakkari Üniversitesi'nde 7 profesör, 8 doçent, 91 doktor öğretim üyesi, 116 öğretim görevlisi ve 118 araştırma görevlisi olmak üzere toplam 340 akademisyen görev yapmaktadır. Profesör ve doçent kadrolarında kadın olmaması dikkat çekmektedir.

Tablo 13. Hakkari Üniversitesi'nde Okuyan Öğrenci Sayısı (2020)

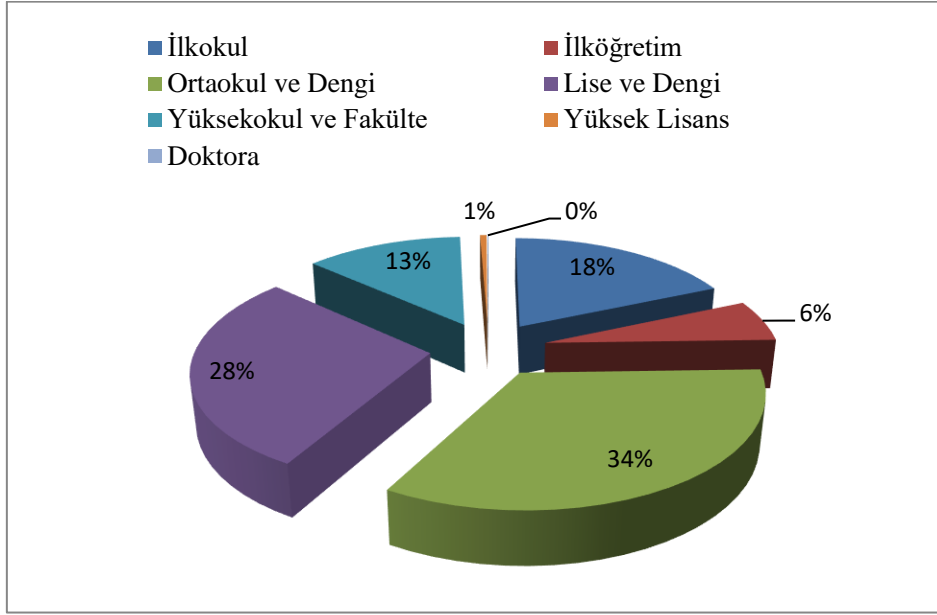
	Önlisans	Lisans	Yüksek Lisans	Doktora
Birinci Öğretim	1.247	618	36	-
İkinci Öğretim	1	3	0	-
TOPLAM	1.248	621	36	-

Kaynak: YÖK

Hakkari Üniversitesi'nde öğrenci sayısı bakımından önlisans (1.248) düzeyi 1. sırada yer alır. Lisans ve yüksek lisans düzeyinde toplam 657 öğrenci bulunurken; üniversitede doktora eğitimi henüz verilmemektedir. Hakkari Üniversitesi'nde okuyan öğrenci sayısı toplam 1.905'tir.

Bilindiği gibi günümüzde nüfusun okuryazar olması nitelikli olduğu anlamına gelmemektedir. Mezun olunan öğrenim düzeyi, nüfusun niteliğini yansıtan en önemli göstergedir (Sertkaya Doğan, 2015: 254). Dolayısıyla okuryazar nüfusun büyük çoğunluğunun yüksekokul ve fakülte, yüksek lisans ve doktora mezunlarından oluşması, nüfusun nitelikli olduğunu gösterir. Bu bağlamda çalışma sahasında nitelikli nüfus oranı, yüksekokul ve fakülte düzeyinde % 13, yüksek lisans düzeyinde % 1 ve doktora düzeyinde de % 0'dır (Grafik 6). Sahada yüksekokul ve fakülte mezunlarının toplam sayısı 25.906 iken, yüksek lisans mezunlarının 1.076'dır. Mezun sayısının en az olduğu doktora düzeyinden ise toplam 141 kişi mezun olmuştur. Bu bakımdan sahada okuryazarların toplam nüfus içerisindeki payı önemli ölçüde artmış olmakla beraber, nitelikli nüfus miktarı halen oldukça düşüktür.

Grafik 6. Hakkari İlinde Nüfusun Bitirilen Son Öğrenim Kurumuna Göre Oransal Dağılımı (2019)

Kaynak: TÜİK

Sahada eğitim düzeyleri bakımından ortaokul ve dengi (% 34), 1. sırada yer alır. İlde ilkokul mezunlarının % 18 oranla halen oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Ülkemizde zorunlu eğitim öğretimin 1997 yılında 8 yıla çıkarılmasından dolayı sahadaki ilkokul mezunlarının 1997 yılı ve öncesinde okudukları ve mezun oldukları anlaşılmaktadır.

5. SONUÇ

Hakkari ili eğitim göstergeleri bakımından Cumhuriyet döneminden günümüze kadar ülke ortalamasının altında bir gelişme göstermiştir. İlde 1925 yılından 1985'e kadar okuma yazma bilmeyenlerin oranı, okuma yazma bilenlerin oranından fazladır. Hakkari ilinde ilk kez 1990 yılında okuma yazma bilenlerin oranı (%52.28), okuma yazma bilmeyenlerin oranını (%47.71) geçmiştir. Çalışma sahasında, ülke genelinde olduğu gibi okuryazar nüfusun cinsiyete göre dağılımı dengeli değildir. Sahada kadınların 1940 yılına kadar eğitime katılmadığı ve 2019 yılı itibariyle okuma yazma bilmeyenlerin %80'nini kadınların oluşturması, eğitim hakkının cinsiyet temelinde eşitsiz dağıldığını açık bir şekilde göstermektedir.

İlin birtakım genel özellikleri, eğitim fonksiyonu bakımından geri kalmasına yol açmıştır. Coğrafi konumu ve yapısı gereği tarih boyunca izole bir bölgede yer alan ilde, ulaşım ve iletişim olanakları gelişmemiştir. İlin aynı zamanda ülkenin önemli şehrsel merkezlerine uzak olması ve bulunduğu bölgede güvenlik sorunlarının yaşanması, eğitim olanaklarının gelişmesini olumsuz etkilemiştir. Bunun yanında sahaya, "Zorunlu Doğu Görevi" kapsamında göreve yeni başlayan çoğunlukla tecrübesiz öğretmenlerin atanması ve zorunlu görev süresi dolanların ilden ayrılmasına bağlı olarak, öğrencilerin bu sık yaşanan öğretmen değişikliğinden olumsuz etkilemesi gibi nedenler de ilde eğitim kalitesini düşüren faktörlerdir.

KAYNAKÇA

- ARVAS, T.Z., (2015), *Hakkari'de Hıristiyan bir Topluluk: Nasturiler (1836-1936)*, Ankara, Hakim Yayınları, ISBN: 978-605-64537-6-2
- DİE., (1970), *Genel Nüfus Sayımı*, Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Yayın No: 690.
- DİE., (1980), *Genel Nüfus Sayımı*, Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Yayın No: 990-12
- DİE., (1990), *Genel Nüfus Sayımı*, Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, ISBN 975 - 19 - 0662 - 8
- DİE., (2000), *Genel Nüfus Sayımı*, Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, ISBN 975 - 19 - 3084 - 7.
- DOĞAN, M., (2019). *Ekonomik Coğrafya*. Ankara, Ed: Ö. Doğan Sertkaya & M. Doğan, Beşeri ve Ekonomik Coğrafya (s. 159-194), Pegem Akademi, 2. Baskı, ISBN: 978-605-241-476-7.
- Hakkari Valiliği., (1974), Cumhuriyet'in 50. Yılında Hakkari 1973 İl Yıllığı, İstanbul, Pere Yayınevi.
- GÜNKÖR, C., (2017). Exploration of the Relationship Between Education and Development, *Journal of International Social Sciences Education*, volum 3(1), 14-32.
- KAVAK, A., (2016), *Hakkari'de Yükselen İlim ve Tasavvuf Güneşi, Seyyid Taha-i Nehri: Hayatı, Tasavvufi Yönü ve Tesirleri*, Van, Vamedia Yayıncılık, 1. Basım, ISBN: 978-60565178-7-7.
- KÜÇÜKER, E., (2012), Türkiye'de Kalkınma Planları Kapsamında Yapılan Eğitim Planlarının Analizi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20 (1), 9-26.
- ÖZAYDINLIK, K., (2014), Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye'de Kadın ve Eğitim, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 0 (33), 93-112.
- SAĞLAM, A.Ç., ve AYDOĞMUŞ, M., (2016), Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Eğitim Sistemlerinin Denetim Yapıları Karşılaştırıldığında Türkiye Eğitim Sisteminin Denetimi Ne Durumdadır?, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 17-38.
- SERTKAYA DOĞAN, Ö., (2019), *Nüfus Coğrafyası*, Ankara, Ed: Ö. Doğan Sertkaya & M. Doğan, Beşeri ve Ekonomik Coğrafya (s. 159-194). Pegem Akademi, 2. Baskı, ISBN: 978-605-241-476-7.
- SERTKAYA DOĞAN, Ö., (2015), *Biga Yarımadası Nüfus Coğrafyası*, İstanbul, Yeni Anadolu Yayıncılık, 1. Baskı, ISBN: 978-605-65447-5-0.
- TEKELİ, İ. Ve İLKİN, S., (2009), *Savaş Sonrası Ortamında 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı*, İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yayıncılık, 1. Baskı, ISBN: 978-605-5715-02-1.
- TOP, M. (1999). Meydan Medresesi, Dağların Kenti Hakkari: Kültür, Sanat, Aktüalite Dergisi, Sayı 10 (5), 11-13.
- TÜİK., (2008), *Bölgesel Göstergeler TRB2 Van, Muş, Bitlis, Hakkari*, Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, İSSN: 1307-0804.
- TÜİK., (2013), *Seçilmiş Göstergelerle Hakkari*, Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, İSSN: 1307-0804.